

dat jaar duidelijk weer. Langer dan kloosters van andere orden, werden de johannieter communiten gedoopt op grond van hun aparte status. De ordebroeders gaan dan echter niet meer gekleed volgens de traditionele kledij want 'sij worden van een ider belaght & bespot' (p. 635). Toestemming om de katholieke godsdienst openlijk te belijden hebben zij 'uijt furcht' niet aan de Staten Generaal gevraagd, reden waarom 'sij de Godts dienst heimlyck bij haer in huijs gedaen hebbe, & also noch doen mit groot gefaer' (p. 629); het hospitaal wordt echter goed bediend, zelfs beter dan tevoren, maar de hospitalier is daartoe door de Staten aangesteld en niet vanuit de orde zelf (p. 630); de dienaar van de overleden balijer had het meeste zilverwerk van zijn meester gestolen (p. 633), enzovoort. De editie van deze visitatie wordt gevolgd door stukken betreffende de preceptorieën Nijmegen en Arnhem uit de 18de eeuw (C.7-9).

Grotendeels wel eerder gedrukt zijn de 61 pamfletten waarvan de verkorte inhoud onder D. wordt weergegeven. De moeilijke vindbaarheid van dit drukwerk, daterend uit de 16de tot de 18de eeuw, maakt echter een chronologische toegang zoals die hier geboden wordt, onontbeerlijk.

De registers zijn uitgebreid opgezet. Niet alleen de persoons- en plaatsnamen worden ontsloten, maar er zijn verder aparte indices voor munten, voor maten en gewichten, patrocina en 'concepts'. Deze laatste index kent lemmata van uiteenlopende aard als 'Annunciation-style', 'cepites; peat for heating' en 'Türkensteuer; anti-Turk tax'. Dat hierbij een

onsamenhangende en willekeurig lijkende selectie gemaakt is, is onvermijdelijk. Zo verwijzen 'nobility', 'kighthood' en 'miles' alle slechts naar één en dezelfde bladzijde in de inleiding. Wat mij betreft had deze index uitgebreider mogen zijn, vanzelfsprekend zonder aanspraak te maken op volledigheid van enige aard.

De teksten zijn sober geannoteerd. Wel is aangegeven dat in C.7 het eenduidige 'Xbris' als 'Decembris' gelezen is en het foutieve 'vidua archidux' (C.108) wordt gesignaleerd, maar bij rare uitdrukkingen als 'Anno in carnationibus' (A.37), 'sanctissime ... papae' (C.2 f. 95v), 'padulossa' (C.3 f. 506) is bij gebrek aan een noot niet duidelijk of het een verschrijving van de auteur is of een type- of leesfout van de editor. Voor minder in het oog springende gevallen kan dit voor de interpretatie een bezwaar zijn. Het gemis aan toelichtende noten is minder groot, daar de verschillende registers deze functie overnemen. Dat met 'Wedeschwil' Wädenswil en met 'Werconden' Werkhoven bedoeld is, is zonder al te veel zoekwerk te vinden. Moeilijker vindbare gevallen als 'Meedt' (Uithuizermeeden) en 'Oserverdt' (Usquert) worden door middel van verwijzingen in de index verklaard.

Het moge een gemeenplaats zijn die bij de geofende recensent in een macro van zijn tekstverwerker is opgeslagen, maar er kan niet worden nagelaten te vermelden dat deze uitgave een belangrijke bijdrage is, waardoor veel belangrijk bronnenmateriaal op kundige wijze voor onderzoek beschikbaar is gekomen.

Redmer Alma

AUTEURS

Truus van Bueren (1946) doceert kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

A. baron van Harinxma thoe Slooten (1930) is landcommandeur van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht.

Daantje Meuwissen (1970) studeerde in 1998 af aan de Universiteit Utrecht op een onderzoek naar de portretreks met de landcommandeurs van de balije van Utrecht.

J.A. Mol (1954) is verbonden aan de Fryske Akademy te Leeuwarden als wetenschappelijk medewerker middeleeuwse geschiedenis.

Jkvr. Johanna Maria van Winter (1927) is emeritus hoogleraar middeleeuwse geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.